

Dokumenttype NOU 1988:29 **Dokumentdato** 1988-07-08

Tittel Etterforskning av incestsaker.
Utvalgsleder Aslaksrud, Anne-Marie
Utgiver Justis- og politidepartementet
Oppnevnt 1987-05-12 **Sider** 60
Kapittel Sammendrag av utredningen

I utredningen gjennomgår arbeidsgruppen regler og rutiner for etterforskning av incestsaker. Etter gruppens syn er de aktuelle reglene i straffeprosessloven og påtaleinstruksen stort sett tilfredsstillende. Utredningen tar derfor i første rekke sikte på å avklare disse reglene og å foreslå rutiner for politiets og påtalemyndighetens arbeid med incestsaker innenfor det gjeldende regelverk.

I kapittel I gjøres det rede for arbeidsgruppens sammensetning og mandat. Gruppen har valgt å konsentrere seg om saker om seksuelle overgrep hvor fornærmede er under 18 år og hvor gjerningspersonen tilhører en av persongruppene som er nevnt i straffeloven § 207 og § 209. Dette er slektninger i rett oppstigende linje og andre personer som har en foreldrerolle overfor et barn, i motsetning til personer som har omsorg for et barn i kraft av et ansettelsesforhold, jf straffeloven § 198 og § 199. Arbeidsgruppen gir en oversikt over hvilke straffebud som særlig kan komme til anvendelse på de nevnte handlingene. Den anbefaler at det i incestsaker oftere tas ut tiltale etter straffeloven § 194 om utuktig omgang ved trusler, misbruk av avhengighetsforhold m v, i tillegg til § 195 /196 om utuktig omgang med mindreårige og § 207 /209 om incest. Til slutt i kapitlet berører gruppen omfanget av incest i Norge.

I kapittel II beskrives påtaloreglene i incestsaker. Videre behandles anmeldelsesplikt og anmeldelsesrett. Etter norsk rett gjelder det ingen generell plikt til å anmelde straffbare handlinger. Men i enkelte tilfelle - bl a i visse incestsaker - kan en slik plikt følge av straffeloven § 139 om plikt til å avverge nærmere bestemte straffbare handlinger. Arbeidsgruppen foreslår at § 139 utvides, slik at alle overtredelser av straffeloven § 207 og § 209 omfattes av regelen hvis fornærmede er under 16 år. Det skal mye til før anmeldelsesplikt etter § 139 forligger. Blant annet kreves det pålitelig kunnskap om at handlingen er i gjære. Arbeidsgruppen reiser derfor spørsmålet om også barnevernsloven § 21 om anmeldelsesrett for helse- og sosialstyret bør endres, slik at helse- og sosialstyret får en ubetinget plikt til å anmelde incest. Gruppen anbefaler ikke en slik løsning. Til slutt i kapitlet behandles reglene om anmeldelsesrett, herunder spørsmålet om taushetsplikt kan være til hinder for å anmelde et incestforhold.

Kapittel III har forslag til rutiner for hjelpeapparatets behandling av en incestsak som ikke er anmeldt. Det blir særlig fremhevet at hjelpeapparatet ikke bør vente lenger enn nødvendig før det tar stilling til om saken skal anmeldes til politiet, og at det ikke må "etterforske" saken på egen hånd, med mindre det er helt nødvendig. Arbeidsgruppen anbefaler at hjelpeapparatet rådfører seg med politiet hvis grunnen til at forholdet ikke er anmeldt er at hjelpeapparatet er i tvil om det er grunnlag for anmeldelse. Det kan være hensiktsmessig at spørsmålet diskuteres i et møte hvor også andre representanter fra hjelpeapparatet som har hatt med saken å gjøre, inviteres til å delta. Reglene om taushetsplikt vil normalt ikke være til hinder for et slikt tverrfaglig møte.

I kapittel IV behandles regler og rutiner når politiet mottar en formell anmeldelse om incest. Etter arbeidsgruppens syn bør etterforskeren som settes på saken, være interessert i og ha erfaring med slike saker. Forholdene bør legges til rette slik at minst en person på hvert politikammer kan opparbeide seg spesialkunnskap og erfaring. - Det gjøres bl a rede for reglene om oppnevning av setteverge og bistandsadvokat og for plikten til å informere hjelpeapparatet om anmeldelsen. Arbeidsgruppen behandler dessuten særlige spørsmål som reiser seg når et barn og/eller vergen møter opp på politistasjonen for å inngi anmeldelse for incest.

Gruppen angir bl a retningslinjer for når politiet kan avhøre barnet og når dommeravhør bør finne sted. Videre beskriver den regler og rutiner for et eventuelt politiavhør: hvem som skal foreta avhøret, hvem som skal være til stede, formalia, hva som bør avklares ved avhøret og den praktiske gjennomføringen av avhøret. Arbeidsgruppen anbefaler bl a at en representant for barnevernet bør være til stede ved avhøret.

I kapittel V gjøres det rede for hvilke tiltak som må settes i verk umiddelbart etter at en anmeldelse er mottatt. Det blir særlig fremhevet at barnet straks bør undersøkes av lege hvis det er grunn til å tro at det er mindre enn 72 timer siden overgrepet har skjedd.

I kapittel VI anbefaler arbeidsgruppen at politiet snarest mulig etter anmeldelsen innkaller til et tverrfaglig møte. Det gjelder enten anmeldelsen kommer fra hjelpeapparatet eller fra andre. Et hovedformål med et slikt møte er å gjøre de berørte organer kjent med mistanken og å samle mest mulig opplysninger av betydning for det videre arbeidet. Det bør videre legges opp en plan for oppfølgingen av saken og det videre samarbeidet. Politiets og hjelpeapparatets arbeid må koordineres. Det er særlig viktig at hjelpeapparatet og politiet samarbeider når etterforskningen får en slik form at saken blir kjent for familien. Arbeidsgruppen foreslår at påtaleinstruksen får en uttrykkelig regel om at politiet bør underrette barnevernet om bruk av tvangsmidler og andre etterforskingsskritt hvis det er grunn til å tro at det samtidig bør settes i verk hjelpetiltak overfor barnet eller andre familiemedlemmer og det ikke er utilrådelig å gi slik melding av hensyn til etterforskningen. Gruppen understreker dessuten at politiet og hjelpeapparatet bør legge opp en felles strategi for avhør av/samtaler med barnet slik at det totale antallet avhør og samtaler blir så lavt som mulig. Gruppen påpeker at det tverrfaglige samarbeidet bør pågå under hele saken.

I kapittel VII behandles åstedsundersøkelse og ransaking. Dette arbeidet er som regel vanskelig i incestsaker. Men hvis det først oppdages tekniske spor o l, kan de bli fellende i saken. Politiet bør derfor undersøke åstedet selv om det kan virke nytteløst.

Kapittel VIII har regler og rutiner for hovedavhøret av barnet. Barn under 14 år skal fortrinnsvis avhøres av en dommer. De nærmere regler og rutiner for dommeravhør faller utenfor arbeidsgruppens mandat. Gruppen behandler derfor bare sider ved dommeravhøret som berører politiets og påtalemyndighetens arbeid. - Enkelte politikamre m v har egne rom som er spesialtilpasset for barneavhør. Rommene er bl a utstyrt med videoutstyr og båndopptagere. Arbeidsgruppen anbefaler at tilsvarende rom blir innredet flere steder i landet til bruk ved dommeravhør og politiaavhør og at alle dommerkontorer får tilfredsstillende opptaksutstyr. Gruppen anbefaler videre at påtalemyndigheten på begjæringen om dommeravhør anmoder om at avhøret prioriteres. I en del saker kan det dessuten være hensiktsmessig å be om at bestemte spørsmål blir stilt og å anbefale at en bestemt person bistår under avhøret. I Oslo er det vanlig at en politietterforsker bistår under dommeravhør i incestsaker. Det gjøres rede for de rutinene som følges ved slike avhør. Til sist i kapitlet behandles politiavhør.

Kapittel IX omhandler sakkyndig bistand for vurdering av fornærmedes troverdighet m v.

I kapittel X gjøres det rede for den medisinske og rettsmedisinske undersøkelsen av barnet. Alle barn som har vært utsatt for seksuelle overgrep, bør undersøkes av lege. Det gjelder selv om det har gått en tid siden overgrepet. Er det grunn til å tro at barnet har vært utsatt for overgrep de siste 72 timene, bør det undersøkes så raskt som mulig. Legen bør ha gode kunnskaper om og solid erfaring med incestsaker. Arbeidsgruppen anbefaler at det avtales at alle legeundersøkelser i incestsaker blir foretatt på samme sted i det enkelte fylke, f eks ved barneavdelingen ved fylkessykehuset. Etter gruppens syn bør det utarbeides standardskjemaer og sjekklister hvor det går klart frem hva undersøkelsen bør avklare. - Barneavdelingen ved Aker sykehus har påtatt seg å undersøke alle barn fra Oslo som kan ha vært utsatt for seksuelle overgrep. Erfaringene er meget gode. Det blir derfor gjort rede for hvordan dette arbeidet er organisert.

I kapittel XI behandles avhør, rettsmedisinsk undersøkelse og judisiell observasjon av mistenkte. En rettsmedisinsk undersøkelse bør foretas så raskt som mulig hvis det er grunn til å tro at overgrepet har skjedd nylig.

Kapittel XII har regler og rutiner for avhør av vitner. Blant annet blir det gjort rede for reglene om fritak for vitneplikt for nærstående og for vitner med taushetsplikt.

Kapittel XIII omhandler tiltale og henleggelse. Arbeidsgruppen angir bl a en del momenter som det bør legges vekt på ved vurderingen av om det skal reises tiltale. Hvis saken henlegges, anbefaler arbeidsgruppen at vergen/settevergen og eventuelt fornærmede innkalles til et møte hvor de blir forklart hva som ligger til grunn for henleggelsen.

I kapittel XIV tar arbeidsgruppen opp enkelte andre spørsmål i tilknytning til etterforskningen. Politiet og påtalemyndigheten bør etter arbeidsgruppens syn prioritere arbeidet med incestsaker, slik at etterforskningen kan avsluttes og spørsmålet om tiltale kan avgjøres så raskt som mulig. Unødvendige forsinkelser bør unngås. Fornærmede og familien bør dessuten i større grad enn tilfellet er i dag, bli informert om hvor saken står. Ansatte i politi og påtalemyndighet bør gis bedre opplæring i å behandle incestsaker.

Kapittel XV omhandler tverrfaglig samarbeid generelt. Arbeidsgruppen understreker at samarbeidet mellom politiet/påtalemyndigheten og det sosiale hjelpeapparatet bør bli bedre. De ulike etatene må i større utstrekning ta kontakt med hverandre når de føler behov for å drøfte problemer eller har grunn til å tro at den annen part vil ha nytte av det. Det bør avtales at konkrete personer i de ulike organene skal være kontaktpersoner i den enkelte sak. Det kan også være hensiktsmessig å etablere generelle kontaktordninger. Arbeidsgruppen anbefaler dessuten at det opprettes et ekspertorgan i hvert fylke (eventuelt på kommunenivå i større kommuner) med medlemmer som har gode kunnskaper om og erfaring i behandlingen av incestsaker. Organet bør kunne gi råd i forbindelse med konkrete saker. Dessuten bør det stå for samordningen av arbeidet i incestsaker på fylkesnivå, og det bør medvirke til å klarlegge ansvarsfordelingen mellom de ulike etater. Organet bør videre ha ansvaret for at det blir lagt opp rutiner for tverrfaglig samarbeid og for kursvirksomhet og opplæring.

Kapittel XVI tar opp enkelte spørsmål vedrørende hovedforhandlingen og forberedelse til hovedforhandling. For barn mellom 14 og 18 år som skal møte i retten og avgi forklaring, kan møtet med rettsapparatet blir en stor påkjenning. Arbeidsgruppen kommer med forslag til hvordan avhøret kan bli mer skånsomt. Blant annet er det viktig at barnet er grundig forberedt på det som skal skje. Og det bør gjøres kjent med sin rett til å be om at tiltalte forlater rettssalen mens det forklarer seg og at forhandlingene foregår for lukkede dører. Hvis barnet ikke skal avhøres under hovedforhandlingen, avspilles det ofte lydbånd- og/eller videoopptak av et tidligere avhør av barnet. Arbeidsgruppen anbefaler at alle domstoler blir utstyrt med tilfredsstillende apparater for slik avspilling. Uansett om fornærmede møter i retten eller ikke, må hun eller han forberedes på risikoen for frifinnelse og forklares at dette har sammenheng med de strenge beviskravene som gjelder i strafferetten. Hjelpeapparatet bør ha klart et tilbud om behandling av barnet og familien for det tilfellet at tiltalte skulle bli frifunnet. - Incestsaker bør etter arbeidsgruppens syn prioriteres i rettssystemet. Det bør dessuten arrangeres kurs beregnet på dommere om behandlingen av incestsaker. Slike saker krever kunnskap og erfaring ut over det som er vanlig i straffesaker.

Kapittel XVI inneholder vurderinger av administrative og økonomiske konsekvenser som følge av arbeidsgruppens forslag. I kapittel XVII er det inntatt en oversikt over gruppens forslag til endringer i straffeloven og påtaleinstruksen.